

DOMAČE TKALSTVO V GORNJESAVSKI DOLINI

Anka Novak

Gornjesavska dolina sodi med tiste dele Gorenjske, kjer se je domače tkalstvo dolgo ohranilo. Proizvodnja domačega blaga je začela sicer tudi tu zamirati na prehodu 19. in 20. stoletja. Ta čas je prinesel velike spremembe v življenje domačinov. Stekla je železnica, sprostila se je lesena trgovina, ki je na eni strani odtegnila delovno silo, na drugi strani pa zagotovila ljudem novo in trdnjšo gmotno oporo. Socialno šibkejši sloj si je začel iskati zaslužka v jeseniški železarni. Po prvi svetovni vojni je začela zamirati ovčereja, ki je dajala bogate zaloge volne za domače suknarstvo. Volna je imela nekdanj velik pomen v gospodarstvu Gornjesavske doline. Bila je tudi predmet trgovine, saj so jo vozarji vozili v Trst, še več pa so jo pokupili trgovci s Koroške, ki so vsako leto na jesen hodili v dolino. V preteklosti je postalo predmet trgovanja v časih slabe letine tudi platno, ki so ga sicer predelovali le za domače potrebe; nosili so ga na Koroško pa tudi na Dolenjsko in ga tam zamenjavali za žito in druge pridelke. Po prvi svetovni vojni so bogate zaloge industrijskega blaga spodkopavale temelje domači proizvodnji. Posebno velja to za izdelovanje domačega sukna, raševine, medtem ko je bilo domače platnarstvo v času med obema vojnama še dovolj živo in se je s skromnimi ostanki v posebnih oblikah ohranilo do nedavna. Gornjesavska dolina ne premore več tkalca, vendar se še najdejo posamezniki, ki od leta do leta sejejo lan ali pa so ga vsaj do zadnjih let še sejali. V tkanje nosijo tkalcu v Bodešče (po vojni je tkal ženskam iz Gornjesavske doline tudi zadnji žirovniški tkalec, Rakar iz Smokuča št. 42) (SE, III.—IV., 142). To je grobo platno, ki ga uporabljajo po večini le za rjuhe, v katerih nosijo seno in listje, za grobe brisače in delovne predpasnike, ki jih prepašajo ženske pri vsakdanjih opravkih doma in na polju.

V prvi četrtini našega stoletja so bile Rateče pravo tkalsko središče. Takrat so tkali Cuznar Jakob, pri Kompoš, Rateče 34, Pleš Joža, pri Puciju, Rateče 103, najbolj dolgo sta tkala Maks Juvan, pri Vandot, Rateče 11 in Joža Matjaž, pri Belč, Rateče 10, ki je po večletnem prestanku leta 1953 poslednjič sedel k »stalvam«. Do konca tridesetih let je v Srednjem vrhu nad Kranjsko goro tkal Hlebanja Lovrenc, pri Buk. Rateški »dkauci« so »dkali« platno »prt« in raševino »ras« tudi Korencem, Rutarjem (Gozd-Martuljk) in Borovcem (Kranjskogorčanom). V zadnjem času so se s tkalstvom ukvarjali le moški, še na začetku stoletja pa so tkale tudi ženske (Juvan Katra in Juvan Marina, Rateče 63).

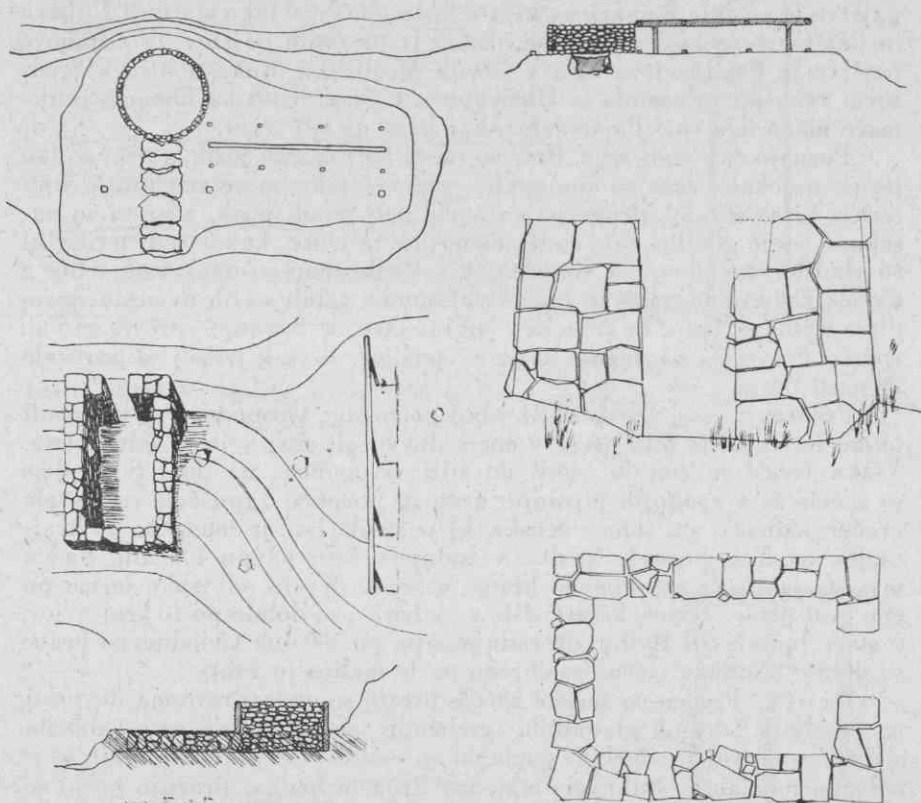
Ob koncu 19. stoletja je imela Mojstrana velik pomen v proizvodnji domačega blaga. Imela je dve valjavnici. Prva je bila pri Valjavcu, št. 127. Tu so valjali nekako do leta 1885. Nekaj let kasneje je bila hiša predelana, dotlej pa so za zanesljivost tega poročila govorile — razen imena — tudi vodne napeljave in kolo, ki je gonilo stope. (Valjavčeva hiša stoji ob prvotni, naravni struji Roje). Zadnja valjavnica je bila pri Žagmojštru v Mojstrani. Te hiše zdaj ni več, valjali pa so tu še v devetdesetih letih preteklega stoletja. Razen tega je imela Mojstrana tudi dve barvarni. Stara barvarna je bila pri Mazonku, Mojstrana št. 32. Tu so opustili delo, ko je stekla železnica, zaposlili so se pri železnici. Še v prvih letih našega stoletja pa so barvali pri Čobrju, št. 14. Barval je Čobrjev Janez, to je Rabič Janez, ki se je učil barvanja v Beljaku. Barvo je delal sam iz rude, ki jo je kopal v Drmašli (hrib nad Dovjami), vozili pa so mu jo tudi vozarji iz Trsta.

Platnarstvo. Najvažnejša surovina za izdelavo domačega platna — »prta« je lan, »preja«, »prediu«. Sejali so dve vrsti preje: »ta kratko« in »ta dougo«. Kratka preja (rekli so ji tudi »ta drobna«), je imela več semena, finejša vlakna, dajala je več prediva za praznji prt in za »cvirne«, dolga preja pa je imela ne tako fina, zato pa bolj močna vlakna. Sejali so vedno le jari lan. Najbolj je uspeval na trdini (na detelšu) ali pa na strnišu. Gnojili so z ovčjim gnojem, posevek pa še posipali s pepelom. Pleli so prejo po dvakrat pa tudi po trikrat. Ob »Pranganju« (praznik Rešnjega Telesa), so nalomili veje mlajev in jih zatikali v prejo, da bi bolj visoko zrasla. Lan so populili v avgustu, zvezali v snopiče in sušili v stogu. Nekoč pa so Ratečani sušili prejo na njivi; po štiri snope so postavili v »šobre«, so rekli, da so prejo »pošóbrali«. Tako je bila preja v nekaj dneh suha. Posušeni so odstranili seme s posebnimi lesenimi »upapúčami«, so rekli, da so jo »otlékli«. V Ratečah so tlekli prejo na tleh v veži. Pri tem delu so si dekleta med seboj pomagale, tem rajši, ker so vedele, da jih pridejo kratkočasit fantje. Otlečeno prejo so odpeljali na travnik in razložili po vrstah: »dali so jo usmágat«. Če je bilo vreme deževno, je bila preja v treh tednih usmagana, če ne pa so stari ljudje vedeli, koliko ros mora imeti preja, da je godna. Usmagano prejo so z rženo slamo povezali v velike »butare«, »swámnce«.

Konopljo so sejali v večji meri le v spodnjem koncu doline. Konopljeno prejo so uporabljali za osnutek pri tkanju raševine in za grobo platno, iz katerega so delali največ nosivne rjuhe.

Teritev. V Ratečah, Podkorenem in na Dovjem se še ali so se do nedavna od leta do leta zbirale osamele terice pri sušilnih jamah, kamor pridejo otret svoje skromne pridelke lanu. Nekdaj pa je bila teritev sestavni del najvažnejših jesenskih opravil. Vsaka vas je imela vsaj po dve pa tudi po več sušilnih jam. Po večini so bile v privatni lasti, imeli pa so tudi skupne vaške sušilnice. Lastniku so plačevali v denarju ali pa z delom. Pred drugo vojno so plačevali po 30 din za dan. Jame so navadno postavljene blizu potoka, tako da je imela »muza«, »ta suha«

— ženska, ki je sušila lan, vedno vodo pri rokah. Po obliki so jame po večini pravokotne. Postavljene so navadno na valovitem svetu, tako da so vsaj z ene strani vsekane v vzpetino in je v vsej višini vidna le prednja stena z odprtino, »ustjem« skozi katero se kuri. Dno jame je

Sušilna jama na Dovjem: levo zgoraj: tloris; — desno zgoraj: pogled na ustje; levo spodaj: podolžni prerez (merilo: 1:50)

Sušilna jama v Ratečah: levo v sredi: aksonometrična skica (merilo: 1:50); desno v sredi: pogled na ustje (1:10); — desno spodaj: tloris (1:10)

gorišče. Stene pokriva »lesa«, »planke« nanje so razgrinjali lan. Zidane so iz kamnja. Na Dovjem je sušilna jama okrogle oblike, prav tako zgrajena iz kamnja in meri v premeru 2 m, visoka je 1,25 m, kurijo pa jo po 2,70 m dolgem »raufenku« skozi 1 m široko in 0,5 m visoko ustje. V primerni razdalji od sušilnih jam je lesen tram »kon«, »štant«, na vsako stran tega pa leseni koli za pritrdjevanje trlic. Pri enem konu je moglo biti 8 do 12 teric. Do zadnjega tarejo oziroma so trli na prostem,

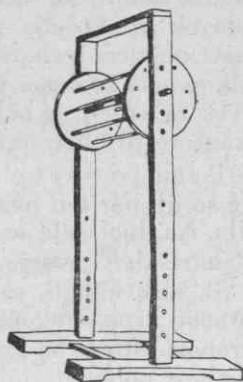
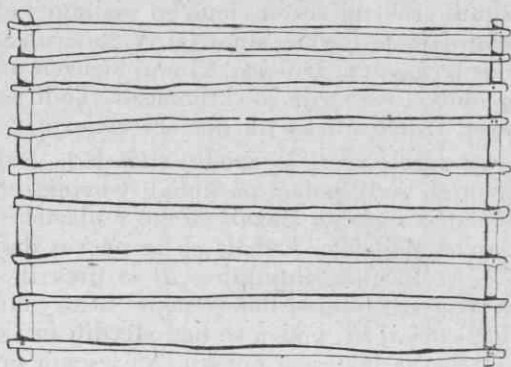
nekdaj pa je bil ta prostor pokrit — to so bile »pajštve«; ponekod so streho pajštve nosili le stebri, drugod pa je bil prostor pod streho vsaj z ene ali z dveh strani obit z deskami — »oplankan«. V Ratečah so bile pajštve prave lesene zgradbe z zidano pečjo za sušenje preje. Peč so kurili z zunanje strani. Iz teh pajštvev so kasneje nastale hiše: iz Krštajne pajštve je nastala Šumarjeva hiša v Ratečah. Prav tako sta tudi Kuhova in Pajštvarjeva hiša v Ratečah nastali iz prvotnih pajštvev. Iz Ziljanove pajštve je Pajštvarjeva hiša v Gozdu Martuljku, Bukova hiša v Srednjem vrhu pa je nastala iz Hlebenjeve pajštve. Tudi na Dovjem je domače hišno ime »pri Pajštvarju«, kar kaže na isti izvor.

Poznajo dve vrsti trlic. Prve so imele bolj močan jezik, s temi so lan terice nasekale, zato so jim rekli »sékcice« (tako so se imenovalle tudi terice, ki so sekale), druge pa so imele bolj tenak jezik, z njimi so nasekano prejo gladile, zato so se imenovalle te trlice, kakor tudi terice, ki so gladile, »gwádice«. V Ratečah in v Podkorenu so imeli tudi trlice z dvema žlebovoma, rekli so jim »kwafáunce«, rabili so jih namesto »gwadic«. Količina lanu, ki ga terica enkrat tare, se imenuje »prevésam« ali »pést«. Prevesma so zlagale terice v »pušlje«. V vsak pušelj so povezale 21 pesti preje.

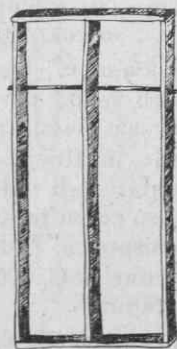
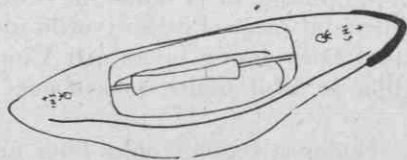
Pri trenju so si ženske med seboj pomagale. Gospodarji so naprosili toliko teric, da je bila preja v enem dnevu ali vsaj v dveh dneh otrta. Vsaka terica je morala otreči do štiri »swámnce« na dan. S trenjem so začele že v zgodnjih jutranjih urah in ponekod zapuščale trlice šele zvečer. »Muza«, »ta suha«, ženska, ki je sušila lan, je imela po 30 krajcarjev na dan, pozneje 50 din, v zadnjem času pa po 400 din. Razen tega je dobila še celodnevno hrano, ostanek drv in od vsake terice po eno pest preje. Terice, ki so prišle v »taberh«, so dobile po 10 krajcarjev, v stari Jugoslaviji 30 din, do zadnjega pa po 300 din. Celodnevno hrano so dobile le najete terice, zaslužene pa le malico in krap.

Preja. Preden so ženske začele presti, so otrta prevesma ali pesti na posebnih železnih glavniki, »grebéni«, »odrza«, da se je odločila slabša »špikova« in »hodna« preja od »pražnje«. Pri prvem drzanju se je odločila najslabša, špikova preja, pri drugem hodna, pražnjo prejo so prepognili in zasukali v »bútarco«. Kar se je odločilo na grebenu, so s tankimi češminovimi »špicami« najprej dobro stresli, položili na »retro« in zvili v »kodéljo«. Butarce in kodelje so pri predenju natikali na »koželj«, stolpast nastavek na preslici.

Dekleta in žene so se zbirale ob dolgih zimskih večerih na skupni preji. Za kratek čas so poskrbeli vasovalci — »potrěšavci«. Tako so se imenovali zato, ker so predicam »pazderje« stresali z »búrtahov«. Potrešavci so skrbeli tudi za ogenj na levah. Slednji večer se je preja končala s plesom. Do pusta je bilo navadno že vse popredeno. V vsej dolini je bila navada, da so v tem času enkrat napravili v kakšni prostorni hiši ali pa v gostilni skupno vaško prejo »poprédnco«. Predice so napekle flancatov, bobov, nanesle so mesa, za vino pa so poskrbeli fantje. Popredenca se je začela s pravo prejo, končala pa s pojedino in plesom.

Levo: »Planke«, lesa na sušilni jami iz Rateč. — Desno: »Trájbovc«, priprava

Levo: Tkalski »čouníček«. — Desno: »Hvapc«, stojalo za špule

Orodje. Trlice in kolovrate so izdelovali domači kolarji »rodarji«. Po obliki in načinu okraševanja se ločita v Gornjesavski dolini dva tipa preslic. V spodnjem koncu (Dovje, Mojstrana) poznajo preslice, ki so značilne skoraj za vso Gorenjsko; na deščici, ki nosi stolpasto rezljan nastavek za »koželj«, so izrezljani srčki in rozete, lepo so rezljani tudi robovi deščice, rezbarije dopolnjujejo še barvne slikarije. V Ratečah in Podkorenem so doma preslice drugega tipa. Deščica, ki nosi stružen nastavek za koželj, je ožja, ločne oblike, rezbarije so skromnejše. Tudi poslikane te preslice navadno niso. Izdelovali so jih domači mizarji.

Pranje štren. Štrene so začeli prati že zgodaj spomladi. Najprej so jih par dni namakali v mrzli vodi, potem pa kuhali v svinjskem kotlu. Na dno kotla so položili slamo, nato pa zlagali štrene v plasteh in jih potresali s presejanim bukovim pepelom. Kuhale so se po ves dan. Če jih niso kuhali, so jih prali v škafih »žehtnikih«; te so prekrili s platneno krpo, »pepelinko«, vsuli gori presejan bukov pepel in to polili s kropom. Štrene so pustili v lugu nekaj ur, potem so lug odcedili in vse še enkrat ponovili. Spirali so štrene na bližnjem potoku. Na lesenih perilnikih so tleli štrene z lesenimi »uapučami«, ki so jih rabili tudi za odstranjevanje lanenega semena. Navadno so vse štrene oprali v enem dnevu. Pri tem so si dekleta in žene med seboj pomagale. Sušili so jih na lesenih drogovih »rantah« na hišnih gankih.

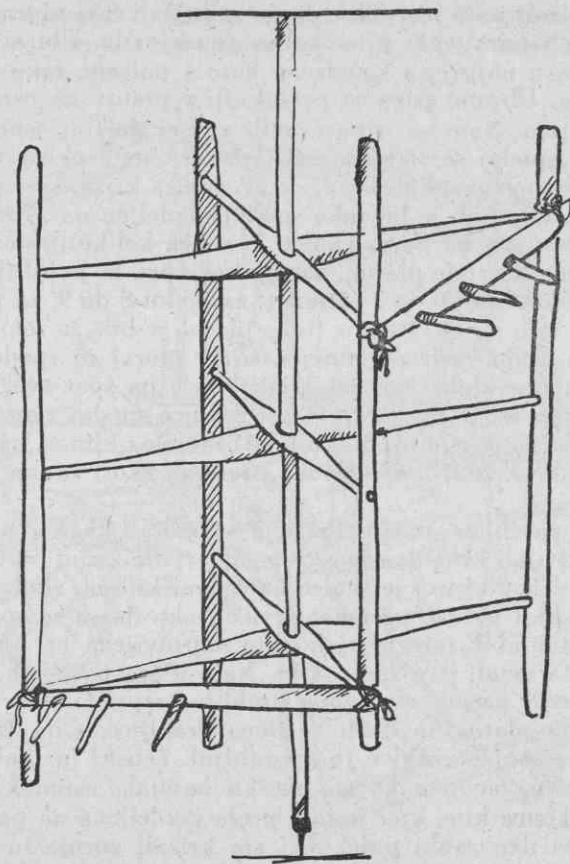
Preden so nesle prejo h tkavcu, so jo zvili v klopčke ali pa na vretena, kakor je zahteval tkavec. V ta namen so rabili »trájbovc«, to je posebno motovilo z dvema vrtečima se valjema, na katera so nataknili »štreno«. Nit so napeljali na vreteno posebnega kolovrata »trájbovca« za »špule«, so rekli, da špule »trájbajo«.

Tkanje. Tkali so več vrst platna. Iz najbolj grobe preje so v Ratečah še po prvi svetovni vojni tkali »špikov prt«, ki so ga rabili največ za noivne rjuhe, za slabše delovne hlače in krila, boljši je bil »hodni«, najfinejši pa praznji prt, ki so ga tkali iz praznje preje. Iz te so nekdanj tkali tudi »cvilh«, to je dvojno platno, ki je tkano na »kitco«, rabili so ga za posteljne blazine. Cvilh je bil pisan. Pise so tvorile plave niti v osnutku. Zadnji je v Ratečah tkal cvilh Janez Juvan, pri Vandot, ki je umrl leta 1907. Pri tkanju cvilha je rabil tkalec 4 »grebene« in 4 »nogáunce«.

Prt so merili na lakti — »waktí«. Tkalcí so vedeli, koliko liber preje je potrebno za laket špikovega, koliko za laket hodnega in praznjega prta. Na to je mislil tkalec že pri snovanju. Glede na število liber preje je vedel, kako dolgo platno bo stkal.

Za snovanje je služilo tkalcu motovilo, deščica »snováunca« in stalo za špule »hwápc«. Motovilo za snovanje sestoji iz vretena, os vretena je zgoraj ujeta v železno rinko na lesenem stropu, spodaj pa v prav tako rinko v tleh. V razdalji 1,65 m sta na vretenu dva »križa« — zgornji in spodnji. Konec križev povezujejo štiri navpične palice, ki jih

spodaj in zgoraj ob križih vežejo po dve vzporedni letvici. Na eni zgornji in eni spodnji letvici so po trije leseni klini — »cveki«. Navite špule so nataknili na »hwapca«, to je nekak lesen okvir, ki je na sredi po vsej višini predeljen z leтво, na kateri so — kot na pokončnih straneh tega

Motovilo, ki ga rabi tkalec pri snovanju

okvira — luknjice, kamor so vtikali osi špul. Na vsako stran je prišlo po osem špul preje. Tudi deščica za snovanje — »snováunca« je imela na vsaki strani po osem luknjic. Če je bila preja zvita v klopčiče, so rabili namesto hwapca plitev lesen zabojček, ki je bil predeljen z deskami v osem parov kaset za klopčiče.

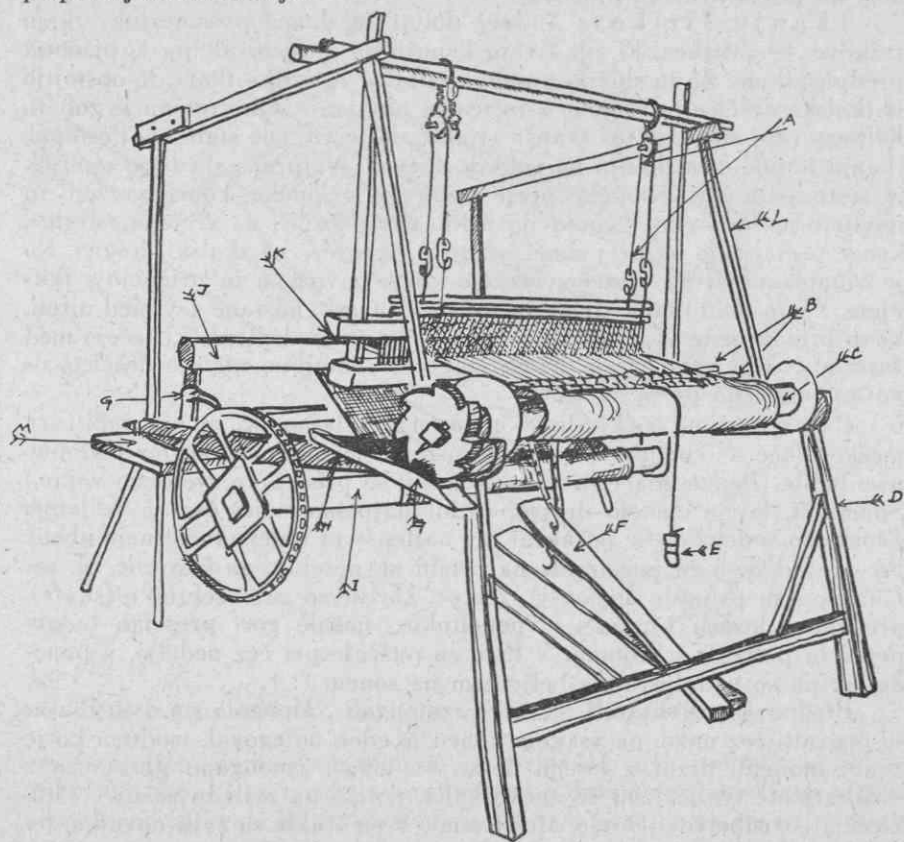
Preden je tkalec pričel s snovanjem, je določil dolžino platna. Zato je najprej navil nit od cveka na zgornjem križu do cveka na spodnjem križu (razdalje med obema je točno 1,65 m, to je dolžina stare lakti).

Navil je tolikokrat, kolikor lakti platna je mislil stkati. Ko je nameril, je prejo zaznamoval z barvo, nit navil nazaj na špulo in začel s snovanjem. Konce vseh 16 špul je po vrsti pretaknil skozi luknjice »snovaunce« in zavozljal in vozelj nataknil na prvi cvek zgornjega križa. »Štrénco« ali »pasəm«, tako so imenovali pramen vseh 16 niti, so nato »ubrali« — s prsti so pobirali pare niti tako, da so se križali. Pri ubiranju je morala stati tkalska »snovaunca« pravokotno na motovilu. Ubirati so začeli pri spodnjem paru najprej s kazalcem, nato s palcem, tako do zgornjega, osmega para. Ubrane pare so pretaknili s prstov na ostala dva klina zgornjega križa. Nato so štrencce ovili v vsej dolžini osnutka do spodnjega križa, spodaj so »štrenco« ali »pasəm« ovili okrog treh cvekov v obliki osmice, potem sukali nazaj do zgornjega križa, kjer so jo spet ubirali na pare. Osnutek je bil tako spodaj razdeljen na »štrence« oziroma »pasmic«, zgoraj pa na pare. Tkalec je vedel, koliko pasmi mora napraviti za posamezne vrste platna. Za »špikov« prt, ki je bil tkan iz najbolj grobe preje, so ubrali 6 do 7 »štrence«, za hodni 8 do 9, za pražnji pa po 10, 11, 12 pa tudi po 14 »štrence« (tako platno je bilo že zelo fino). Preden so osnovano prejo vzeli z motovila, so jo zgoraj in spodaj ob vsakem klinu enkrat prevezali z vrvico, konce vrvic pa spet zvezali v kolobar. Ko so bili tako vsi pari zgoraj, in vse štrencce spodaj zvezani, so napravili »kito«. Začeli so zgoraj. Staknili so osnutek s klinov, napravili zanko in ga zdaj z levo, zdaj z desno roko pretikali skozi zanke, ki so pri tem nastajale.

Kito so navili na statve. Pri tem so morali tkalcu pomagati. Dve ženski sta odvijali kito, dva moška pa sta vrtila zadnji »pum« — zadnji valj pri statvah. Najprej je tkalec nategoval kito ob »kolenu«, v zadnjo zanko je vtaknil palico, prerezal vrvico, tako da so se sprostile pasmi. Palico je zataknil v zarezo, ki je zato napravljena na pumu. Palici je vtaknil tudi v ostali dve zanki kite. Nato je na posebnih lesenih »grablciah« razvrstil pasmi, med zoba grabljic je prišla po ena pasəm. Za različne vrste platna so imeli različne grabljice. Čim finejše je bilo platno, tem gostejše grablce je uporabljal. Ženski in tkalec so na moč nategovali kito, medtem ko sta moška navijala osnutek na pum. Ko so prišli do konca kite, kjer je bila preja razdeljena na pare, je vtaknil tkalec v prvi dve zanki palčki, ki sta križali gornje in spodnje niti, zadnjo zanko pa so po parih pretaknili skozi dva »grebena«; krajna para so pretaknili skozi prvi greben, vse ostale pare pa so prerezali, eno nit pretaknili skozi zanko prvega, drugo pa skozi zanko drugega grebena. Grebena sta povezana z »nogáuncama«, s pomočjo teh je tkalec dosegel, da sta se grebena pri tkanju dvigala in padala. Vsako nit so lepo po vrsti pretaknili še skozi greben iz češminovih ali pušpanovih klinčkov — »zabijač«, s katerim so pri tkanju utrjevali vrotek. Pred zabijačem so pare spet povezali v zanke, jih nataknil na palico, ki so jo vsadili v zarezo na prednjem valju — »prednjem pumu«. Kakor grablce, tako so bili za različne vrste platna potrebni tudi različni grebeni in zabijač. V Ratečah so rekli, da je imel »dkauc kaj cajga, da se ga je še

hudič v peklu branil«. Špaga na grebenih je iz domače preje. Da je bila bolj toga, so jo namočili v telečji krvi.

Prēden' je tkalec začel z delom, je osnutek namazal z »žlihtom«, to je sok iz pšenične moke in ovčjega loja. Žliht so kuhale gospodinje, največkrat pa tkalec sam. S sirkovo krtačo je tkalec nanesel žliht na zgornjo in spodnjo stran osnutka, tako je dosegel, da pri dviganju in padanju grebenov ni bilo trenja med nitmi. Ko se je žliht posušil, je bilo vse pripravljeno za tkanje.

Statov: A. »škripec« — B. Palici, ki ločita zgornje in spodnje niti — C. zadnji »pum« — D., H., L. »gršt« — E. utež — F. »nogáunci« — G. »ríglica« za prednje in zadnje kolo — J. »koleno« — K. »zabijáč« — M. klop

Mere: dolžina: 1,73 m, širina: 1,30 m, višina: 1,60 m

Votek je vlekel tkalec s »čouničkom«, ki je imel žleb za »cvi«, to je cevka, na kateri je navita preja. Cvi je nataknjena na palčko, ki je s koncema zataktnjena v luknjici žleba. Cvi so navijale ženske same na posebnem »trájboucu« za cvi, ki jim ga je posojal tkalec.

Tkalec je bil plačan od lakti stkanega prta. Pri praznjem platnu je šlo delo bolj počasi od rok. V enem dnevu je stkal najbolj spreten tkalec komaj po šest lakti praznjega, grobega platna pa še enkrat več. — po dvanajst pa tudi štirinajst lakti. Zato je bilo plačilo odvisno tudi od kakovosti platna. V stari Jugoslaviji je dobil tkalec po petnajst do dvajset din od praznjega. Snovanja niso plačevali v denarju, v Ratečah je dobil tkalec za to skledo krapov in hleb rženega kruha, v Kranjski gori pa jajca, kruh in klobaso.

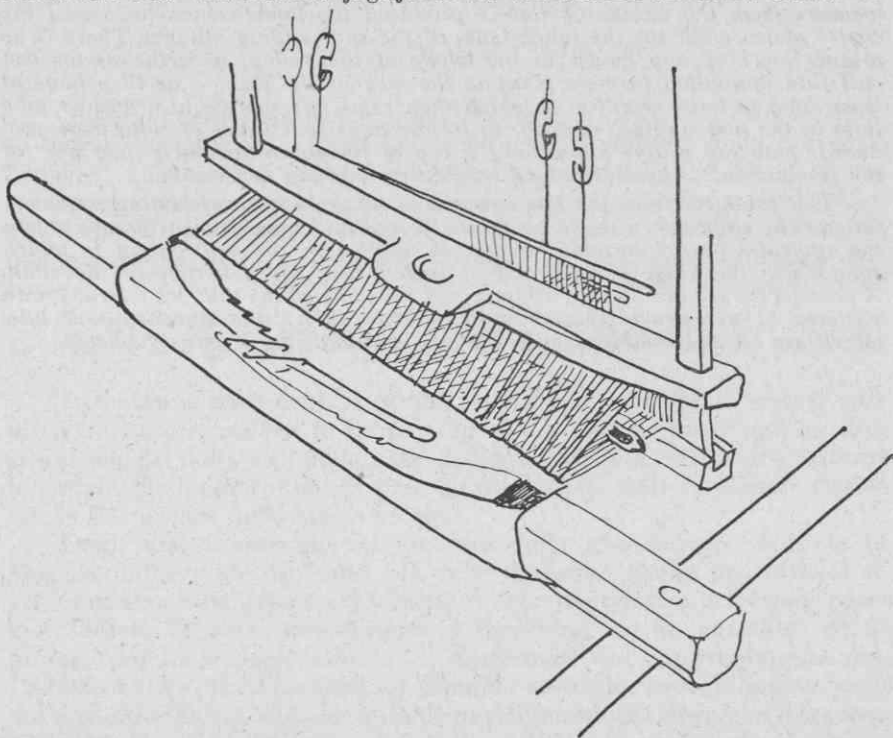
Tkanje štrikov. V vsej dolini še danes posamezniki tkejo trakove, — »štrike«, ki jih šivajo k nošnjim rjuham ali pa k prtenim predpasnikom. Za to služijo posebne »statlce za štrike tkat«, te obstojijo iz tkalske deščice in vretena z ročico za navijanje. Ob vretenu je zobato kolesce, vanj zatikajo pri tkanju »rigle«, da je vreteno stabilno. Postopek tkanja je podoben tkanju na velikih statvah. Najprej napravijo osnutek iz šestnajstih niti. Klopčke preje postavijo v lončke, konce zvežejo in navijejo na motovilo. Z motovila trdno navijejo niti na vreteno »statlc«, konce pretaknejo najprej skozi luknjice in zareze na tkalski deščici. Ko je osnutek navit na vreteno, zvežejo konce z vozlom in pričnejo s tkanjem. Z eno roko tkalec dviga in spušča osnutek, nastane zev med nitmi, ki so pretaknjene skozi luknjice na deščici in med nitmi, ki tečejo med zarezami. V te zeve vtika tkalec »žábco« — majhno rogato deščico, na kateri je navita preja za vtek.

Pranje in beljenje platna. Platno, ki so ga rabili za moške hlače — »prtnice«, za krila in delovne predpasnike ter podobno niso belili. (Prtene hlače in krila so nosili še pred prvo svetovno vojno.) Spomladi, ko je cvetelo drevje, je bil najprimernejši čas za beljenje. Ženske so vedele, da se je takrat prt najlepše in najenakomerneje ubelil. Po ves teden so ga pogrinjale na produ ob potokih, ga škropile, ob sobotah pa ga prinesle domov v »žehto«. Zložile so ga v žehtnike (škafce), prekrile s kosom platna — »pepelínko«, nasule gori presejan bukov pepel in polivale s kropom. V lugu so puščale prt čez nedeljo, v ponedeljek pa so nadaljevale z beljenjem na soncu.

Preden so prt shranili, so ga še »zmóngali«. Mongala sta dva. Platno so pognili čez mizo, na vsakem koncu je eden nategoval, medtem ko je drugi mongal, drzal z leseno desko »móngo«. Zmongano platno so z »vájharjem« (valjarjem) še »povájhali«, potem pa zvili in zašili v »štúklce« ali »trúbejve« (Dovje, Mojstrana). V en štuklc so zvili navadno po osem lakti prta.

Okraski na platnu. Najpreprostejši okrasiki na prtenih izdelkih so cofi »čopi« iz domače bele in rdeče »turške« preje. S takimi čopi so okrašeni vogali in robovi prtov, prtčkov in »obwačiv« — prevlek za blazine. Praznična obwačiva in rjuhe pa so bogato vezene »našivane«, našive dopolnjujejo klekljane, včasih tudi kvačkane čipke »špice«. Barvne vezenine so iz rdeče in modre domače volne, izdelane s križnim ubodom — »s križci«. Motivika je izrazito gorenjska; bordura izpolnjena s cik cak linijami, ob njih so nanizani stilizirani nagelji. Po-

sebnost gornjesavskih dekorativnih tkanin so rjuhe, blazine in prtovi »z reblni« (Rateče) ali »limi« (Podkoren). »Rebl« oziroma »lim« to je štiri do šest cm širok, vzorčasto tkan trak, osnutek je lanen, votek, ki predstavlja vzorec, pa je iz rdeče, redkeje iz modre ali črne volne. Motivika okrasnega traku so največkrat cik-cak linije, vmes srčki, včasih rozete ali celo velikonočno jagnje. Izvor teh tkanih okrasnih trakov še

Del statep: »koleno«, »zabijač«, »grebena«. Dolžina grebenov: 0,80 m

ni pojasnjen, najbolj verjetno so jih prinašale sem potovke iz okolice Škofje Loke, ki so nosile v Gornjesavsko dolino tudi kleklane »špice« in jih zamenjavale za domačo prejo. Gotovo je samo to, da so reblnaste oziroma limaste rjuhe znane v vsej dolini. Tretja vrsta okrasja na prtelih rjuhah in blazinah so ažurji — »pkánce«. Ažurji na rjuhah in blazinah so zelo bogati, izdelani so z domačim lanenim »cvirnom«. S skromnimi pkancami so si ženske okraševale tudi prtene predpasnike »burtahe«. Vse vezenine s pkancami dopolnjujejo še s križci vezeni barvni monogrami iz rdeče ali modre domače volne.

Literatura: Božo Račič, Domače tkalstvo v Beli Krajini, SE III—IV. Vilko Novak, Doneski o tkalstvu in suknarstvu nad Begunjami in Zirovnico, SE VI—VII, 1953, 117.

Summary

THE DOMESTIC WEAVING IN THE UPPER SAVA RIVER VALLEY

The valley of the Upper Sava River is one of those parts of Upper Carniola where the production of the home-woven cloth and its usage have been preserved for a very long time. Even during the 20's and 30's of the past century the weavers from the village of Rateče produced the home-woven linen and the coarse woolen cloth for the inhabitants of the surrounding villages. There is no weaver working any longer in the whole of the valley; nevertheless we can still find individual farmers planting the seed of the flax — or they have at least done so until recently — which they carry afterwards to a weaver who lives in the surroundings of Bled. In former days four types of cloth were produced; now the people know only a coarse flaxen cloth which they use for the production of sheets in which they carry hay and dry leaves.

The products from the home-woven cloth show also interesting ornamentation. The embroidery made by means of red and blue woolen threads shows the typical Upper Carniolan ornaments applied in the embroidery to which comes also the usage of lace and of tresses that adorn border of the cloth. A peculiarity are the sheets, cushions, and the table cloths that are adorned with patterns of woven stripes (mainly of red colour), the so-called »reb lini«, which are always combined with the lace and with the à-jour-ornaments.